

راویان هیأت‌های مؤتلفه اسلامی

• ایمان حسین قزل‌ایاق

■ تاریخ شفاهی هیأت‌های مؤتلفه اسلامی
■ تدوین: حکیمه امیری
■ ناشر: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تابستان ۱۳۸۶، ۳۷۶ صفحه

اهمیت به شمار می‌رود، نقش تأثیرگذار «جامعه مدنی سنتی» در ایران یعنی هیأت‌های مذهبی با محوریت مرجعیت و روحانیون شیعه مستقل از حکومت بود، که این مسأله در روند شکل‌گیری دیگر گروه‌های سیاسی لاقبل کم‌تر به چشم می‌خورد.

کتاب حاضر که در واقع با متد و روش «تاریخ شفاهی» تدوین شده، حاصل مصاحبه و گفت‌وگو با چند تن از اعضای اصلی هیأت‌های مؤتلفه اسلامی یا جمعیت مؤتلفه اسلامی است که به‌طور مستقیم در مبارزات قبل از انقلاب، شرکت داشتند و همچنین تعدادی از نزدیکان به این جمعیت یعنی بهجت افراز، اسدالله بادامچیان، منیژه بوستان، رابعه بوستان، ابوالفضل توکلی بینا، مصطفی حائری‌زاده، محسن رفیق‌دوست، احمد شهاب، حبیب‌الله شفیق، حبیب‌الله عسگر‌اولادی مسلمان، عفت عرب‌زاده جمالی و فضل‌الله فرخ است. این کتاب از معدود آثاری است که به‌صورت اختصاصی به روند شکل‌گیری و فعالیت‌های سیاسی این جمعیت پرداخته است. در مجموع به نظر می‌رسد تدوینگر این مجموعه، به‌خوبی از عهده تنظیم، فصل‌بندی، ترتیب‌بندی مطالب، آوردن توضیحات تکمیلی و نگارش مدخل‌های متناسب با موضوعات، برآمده ولی با این حال بهتر بود از عنوان‌بندی و تیرهای بیشتری در هر یک از فصول استفاده می‌شد تا مطالعه موردی موضوعات خاص، برای پژوهش‌گران و علاقه‌مندان به تاریخ معاصر، سهل‌تر می‌شد.

کتاب، شامل مقدمه ناشر، پیشگفتار، مدخل پژوهشی، شش فصل، گاه‌شمار، زندگی‌نامه راویان، اسناد و تصاویر است. در مدخل پژوهشی که به قلم تدوینگر نگاشته شده، ضمن مروری کلی بر روند تحولات سیاسی و اجتماعی ایران پس از اشغال

جمعیت مؤتلفه اسلامی یکی از نخستین گروه‌های نهادمند و متشکل مذهبی در ایران است که در بحبوحه تحولات سیاسی و مبارزات انقلابی در دهه ۱۳۵۰ شکل گرفت. این جمعیت در واقع حاصل ائتلافی میان سه هیأت مذهبی، شامل اعضای هیأت مسجد امین‌الدوله، هیأت شیخ علی و هیأت اصفهانی‌های بازار تهران، با هدف مبارزه سیاسی علیه رژیم پهلوی بود. مبارزات این گروه از آن جهت سرنوشت‌ساز بود که پس از تلاش‌های جمعیت فدائیان اسلام در دهه ۱۳۴۰ و اعدام افراد برجسته آن، در واقع نیروهای اسلام‌گرا، دارای تشکیلات منظم و مشخصی برای ادامه مبارزات سیاسی نبودند و این مبارزات غالباً از سوی علمای مجاهد، خصوصاً امام خمینی (ره) و یاران ایشان هدایت می‌شد. از این روی با توجه به پیوند تاریخی میان روحانیت و بازار در ایران، جمعیت مؤتلفه اسلامی با توجه به ریشه‌های بازاری و صنفی مؤسسین آن و رابطه نزدیک آنها با امام خمینی، نمونه بارزی از این اتحاد میان بازار و روحانیت را شکل داد. همچنین در میان دیگر گروه‌های اسلامی آن زمان با مشی‌های سیاسی متفاوت، این جمعیت مؤتلفه اسلامی بود که با صبغه مذهبی و رویکرد انقلابی، در مبارزات علیه حکومت پهلوی، به یاری امام خمینی شتافتند و زمینه را برای پیروزی انقلاب اسلامی فراهم ساختند. به گونه‌ای که در این راه ۴ نفر از نفرت‌برجسته این جمعیت، یعنی محمد بخارایی، رضا صفارهرندی، مرتضی نیک‌نژاد و صادق امانی محکوم به اعدام و دیگر اعضای عمده آن به زندان‌های طویل‌المدت تا ماه‌های پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، محکوم شدند. در مجموع نکته‌ای که در روند شکل‌گیری جمعیت مؤتلفه اسلامی، حائز

جمعیت مؤتلفه اسلامی در واقع حاصل ائتلافی میان سه هیأت مذهبی، شامل اعضای هیأت مسجد امین‌الدوله، هیأت شیخ علی و هیأت اصفهانی‌های بازار تهران، با هدف مبارزه سیاسی علیه رژیم پهلوی بود

ایران از سوی متفقین در شهریور ۱۳۲۰ تا پایان سال ۱۳۴۳، فضایی کلی از موقعیت سیاسی و اجتماعی ایران را که منجر به شکل‌گیری جمعیت مؤتلفه اسلامی می‌شود به خواننده ارائه می‌کند.

در فصل اول با عنوان «زمینه‌های فکری و اجتماعی شکل‌گیری هیأت‌های مؤتلفه اسلامی» راویان به تفکیک، خاطرات، دیده‌ها و شنیده‌های خود را از روند تأسیس هیأت‌های مؤتلفه اسلامی بیان می‌کنند.

در فصل دوم با عنوان «طلوع نهضت اسلامی و فعالیت‌های سیاسی هیأت‌های مؤتلفه اسلامی» به نقل از راویان، به روند گسترش مبارزات اعضای مؤتلفه و پیوند آنها با امام خمینی و مواضع این جمعیت در قبال حوادث و رویدادهای آن دوران از جمله طرح انجمن‌های ایالتی و ولایتی، اصول شش‌گانه انقلاب سفید شاه، قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ و برقراری حکومت نظامی، مواضع امام بر ضد کاپیتولاسیون و در پی آن دستگیری مجدد ایشان، شکل‌گیری شاخه نظامی برای ادامه مبارزات در مؤتلفه، تصمیم به ترور حسنعلی منصور نخست‌وزیر وقت، دستگیری و

محاكمه سران این جمعیت پس از اقدام به اعدام انقلابی منصور و در نهایت شهادت ۴ نفر از عاملین ترور و زندان طولیل‌المدت برای دیگر سران این جمعیت، اشاره می‌شود. در فصل سوم با عنوان «هیأت‌های مؤتلفه اسلامی و ارتباط با گروه‌های سیاسی» راویان به روابط سیاسی و چگونگی تعاملات میان مؤتلفه اسلامی با دیگر احزاب و گروه‌های سیاسی مبارز و ضد رژیم در آن زمان، از جمله حزب ملل اسلامی، سازمان مجاهدین خلق قبل و بعد از تغییرات درونی، جبهه ملی و نهضت آزادی اشاره می‌کنند.

فصل چهارم با عنوان «فعالیت‌های هیأت‌های مؤتلفه اسلامی» به فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی مؤتلفه اسلامی، خصوصاً از سال ۱۳۵۰ به بعد از جمله تأسیس مکتب تحقیقات و تبلیغات صادقیه، بنیاد رفاه و تعاون، مدرسه رفاه، شرکت سبزه، شرکت صحرا، شرکت فیلم در خدمت دین و دیگر فعالیت‌های فرهنگی این جمعیت با هدف گسترش فزاینده فرهنگ دینی و اسلامی و تثبیت روحیه اسلام‌خواهی در میان اقشار مختلف مردم، اشاره می‌شود.

در فصل پنجم با عنوان «با امام در تبعید (پاریس)» راویان مشاهدات و شنیده‌های خود را از فعالیت‌های امام به هنگام تبعید در پاریس و چگونگی آماده کردن شرایط و زمینه‌چینی برای بازگشت ایشان به ایران و تشکیل کمیته استقبال، بیان می‌کنند.

فصل ششم نیز به اختصار، فعالیت‌های این جمعیت را پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حضور اعضای این جمعیت در نهادهای و ارگان‌های انقلابی مورد بررسی قرار می‌دهد.